Český národní komitét astronomický

Mezinárodní astronomické unie

Výroční zpráva za rok 2019

Posláním ČNKA je reprezentace České republiky v mezinárodním měřítku na poli astronomie a astrofyziky, především ve vztahu k Mezinárodní astronomické unii (IAU). ČNKA vydává stanoviska k důležitým otázkám souvisejícím s členstvím České republiky v evropském časopise Astronomy & Astrophysics, Evropské jižní observatoři (ESO) a Evropské kosmické agentuře (ESA). Vedle organizační podpory pro profesionální astronomický výzkum v ČR se podílí i na propagaci astronomie a příbuzných věd. Tuto svou misi naplnil i v roce 2019, jak během svých pracovních schůzí, tak na několika akcích pořádaných s organizační podporou ČNKA v průběhu celého roku.

Na schůzi ČNKA konané 13. 2. 2019 projednali přítomní členové kandidáty členství do IAU v kategorii *individual* a *junior membership* za ČR podle žádostí z roku 2018. Nominace všech kandidátů byla schválena. Byl projednán a odsouhlasen účelný postup při podávání žádosti o dotaci RVS na úhradu členského příspěvku ČR do IAU, který by zabránil zbytečnému přeúčtovávání případného kurzovému rozdílu při přepočtu EUR na CZK na účet ČAS. J. Palouš informoval o programu stáží v ESO organizovaných MŠMT pro studenty českých VŠ a mladé výzkumníky – ten se již rozběhl a pozice v ESO obsadili čtyři kandidáti vybraní v konkursu.

Hlavním bodem jednání ovšem byla podrobná příprava celoročně probíhajících akcí souvisejících s oslavami 100. výročí založení IAU 11. dubna 1919 „100 let pod jednou oblohou". Tyto akce se pak v průběhu roku 2019 skutečně realizovaly, v následujících odstavcích přinášíme jejich stručné shrnutí.

Oslavy započaly během XXX. Valného shromáždění IAU v srpnu 2018 ve Vídni. Hlavní zahájení se konalo v dubnu 2019 a další akce pokračovaly celý rok 2019. IAU žádala jednotlivé členské státy o spolupráci při organizaci oslav. Každý členský stát IAU stanovil skupinu NOC100 složenou z astronomů a expertů na PR, kteří by v daném státě organizovali nejrůznější akce spojené s výročím. ČNKA navrhnul následující složení této skupiny: Soňa Ehlerová - předsedkyně Jiří Dušek, Tomáš Gráf, Jiří Grygar, Jan Palouš, Petr Sobotka, Pavel Suchan, Michal Švanda, Jakub Rozehnal.

Prvním akcí v rámci oslav 100 let IAU byla stejnojmenná tématická výstava „Pod jednou oblohou" organizovaná v únoru v Senátu Parlamentu ČR (autor: S. Ehlerová, PR management P. Suchan, úvodní slovo J. Palouš) pod záštitou senátora J. Duška. Součástí vernisáže této výstavy bylo i slavnostní předání osvědčení o čestném členství v IAU (na návrh ČNKA v loňském roce) J. Duškovi. Členové ČNKA doporučili další realizace této výstavy po České republice (Planetárium Praha, Budova AV na Národní 3, HaP Brno, GFU). Tematicky podobná anglicko-jazyčná výstava realizovaná původně během GA IAU ve Vídni, byla s podporou ČNKA v ČR reprízována v Science Center Vida v Brně. Zjednodušená verze výstavy IAU Above and Beyond (dostupná od poloviny roku) byla využita v rámci Dne otevřených dveří na AsÚ AV ČR v Praze.

Hlavní akcí ke 100 letům IAU byla konference s mezinárodní účastí *„Sto let pod jednou oblohou/100 years under one sky"*, která proběhla v rámci tzv. Velkého setkání složek ČAS v Planetáriu Praha 6. dubna. Šlo o společné setkání členů ČAS, členů IAU z ČR a pozvaných hostů. Účastí na tomto slavnostním zasedání poctila všechny přítomné prezidentka IAU Ewine F. van Dishoeck i zástupci vedení Akademie věd. Součástí akce bylo i slavnostní předání Medaile Ernsta Macha udělované AVČR za zásluhy ve fyzikálních vědách Ivanu Hubenému. Po slavnostním dopoledním programu a obědě následoval blok přednášek shrnujících vývoj astronomie na území ČR až do současnosti, na který plynule navázala panelová diskuse o perspektivách rozvoje astronomie a astrofyziky v ČR pod názvem „Nové horizonty české astronomie (kam směřujeme)". Tato diskuse byla natáčena a její průběh je k dispozici na kanálu YouTube. Písemné materiály k diskusi dodané jednotlivými panelisty byly využity jako základ dokumentu *Perspektivy astronomie v ČR* (*white paper*) editovaného J. Paloušem. Vedle této hlavní akce se ČNKA podílel i na dalších aktivitách v rámci připomenutí 100 let IAU a některých jiných významných výročí s astronomickou tématikou: 11-

12.duben – IAU 100 let, Brusel (za ČR se zúčastnila Soňa Ehlerová, Vladimír Karas, Jan Palouš); květen – 100 let od pozorovaní gravitačního ohybu světla při zatmění Slunce; 9. června – Veletrh vědy – Letňany, prezentace astronomického stánku a zahájení akce Pojmenuj exoplanetu; 2. července – Úplné zatmění Slunce - ESO La Silla (zúčastnil se zástupce MŠMT a Soňa Ehlerová); 20. července – 50. výročí přistání prvních lidí na Měsíci. Přednáška o aktivitách IAU100 v České republice na EWASSu (24.-28. 6. Lyon; Soňa Ehlerová). Vyšlo speciální číslo Astropisu věnované IAU100, jeho editorem byl Michal Švanda. V září 2019 proběhl v Praze geocachingový gigaevent „Praga astronomica" v jejímž rámci byla výstava 100 let pod jednou oblohou a na speciálních předmětech bylo použito logo IAU 100.

Na rok 2019 připadlo i další pro českou astronomii významné výročí: v červenci oslavil sté narozeniny doyen české astronomie doc. Luboš Perek. ČNKA u této příležitosti organizačně zajistil oslavu narozenin L. Perka za účasti pozvaných hostů (mj. předsedy Senátu ČR Jaroslava Kubery a zástupců astronomické a další akademické veřejnosti. Akce se za zájmu médií uskutečnila 25. července v budově AV ČR na Národní 3, Praha 1.

Mediálně nejsledovanější akcí IAU100 byla akce „Pojmenuj exoplanetu". Zahájena byla v červnu 2019, ukončena začátkem listopadu. Probíhala ve dvou fázích, nejprve sběr návrhů (přes 1700), potom hlasování o vybraných návrzích (přes 4000 hlasů). Zvítězila dvojice Absolutno (hvězda) a Makropulos (planeta). Výsledky byly oznámeny na tiskové konferenci 17.12. v Akademii věd. Akce měla velkou sledovanost v médiích. Členy odborné komise, která prováděla výběr návrhů do druhé fáze, byli Eva Bobůrková (časopis Vesmír), Miroslav Brož (MFF UK), Soňa Ehlerová (AsÚ AV ČR a NOC IAU), Petr Hadrava (AsÚ AV ČR), Michal Jareš (ÚČL AV ČR), Markéta Pravdová (ÚJČ AV ČR), Petr Sobotka (ČAS), Petr Zamarovský (ČVUT). Akci organizovalo Středisko společnmých činností AV ČR

Dále IAU přišla s požadavkem vytvořit krátká „narozeninová" videa (Happy birthday, IAU). Soňa Ehlerová a Tomáš Gráf požádali Jiřího Dobrého ze Slezské univerzity, (youtube kanál „Dobré vědět") o vytvoření tohoto materiálu za Českou republiku. Video bylo předáno IAU.

Oslavy IAU100 oficiálně končí v únoru 2020 akcí „Pale Blue Dot", která je spojena s 30. výročím fotografie Země pořízené sondou Voyager. V únoru 2020 také ukončí svoji činnost kancelář pro oslavy stého výročí založení IAU v Leidenu (Nizozemí).

Na své druhé schůzi 24.9.2019 se ČNKA zabýval několika dalšími tématy. Jedním z nich byla identifikace a oslovení vhodných mladých kandidátů na členství v IAU – od loňského roku je totiž možné navrhovat nové členy každoročně s uzávěrkou 15. prosince. ČNKA rovněž navrhl podat do soutěže IAU o nejlepší doktorskou disertaci za rok 2019 dvě práce – jde o disertace doktorandů Benáčka (školitel M. Karlický, PřF MUNI + AsU, téma sluneční fyzika) a Chrenka (školitel M. Brož, MFF UK, téma výzkum asteroidů). Oba navržení své práce do soutěže skutečně přihlásili včetně nezbytných doporučení. S. Ehlerová ve své PPT prezentaci shrnula průběh oslav 100 let IAU, pořádaných pod hlavičkou „100 let pod jednou oblohou". ČNKA zhodnotil i průběh veřejné části oslavy stých narozenin doc. Luboše Perka a připojil se ke společnému návrhu Akademie věd ČR, Učené společnosti ČR a České astronomické společnosti na udělení ceny Ministerstva zahraničních věcí ČR za zásluhy o šíření dobrého jména ČR „Gracias agit" doc. Perkovi. Zúčastnění členové ČNKA dále projednali formát již výše zmíněného dokumentu (*white paperu*) „Perspektivy české astronomie", vzniklého kompilací příspěvků účastníků panelové diskuse 6.4.2019 v pražském Planetáriu, jehož editací byl pověřen J. Palouš.

Přílohy:

Zápis ze schůze ČNKA konané 13.2.2019
Zápis ze schůze ČNKA konané 24.9.2019
„White paper" Perspektivy české astronomie

V Praze 3. února 2020

Jan Palouš